

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarining faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabilik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийловчи”	332
Н. Э. Кахарева	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdanova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

SOLIQ SALOHIYATINI BAHOLASH USULLARI VA ULARNING TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATIGA TA'SIRI TAHLILI

Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada soliq salohiyatini baholash usullari va ularning hududlardagi amaldagi tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlil qilindi. Mavzu yuzasidan xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy-nazariy qarashlari o'rganildi. Sohaga oid bir qancha muammolar o'rganilib ular asosida tegishli tarzda xulosa va takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: davlat, budget, mahalliy budget, iqtisodiyot, tushum, rivojlanish, soliq, soliq ta'sirchanligi, baholash, ishlab chiqarish, rag'batlantirish, aholi, investitsiya.

Abstract: The article analyzed the methods of assessing tax potential and their impact on the activities of existing business entities in the regions. The scientific-theoretical views of foreign and local scientists on the topic were studied. A number of problems related to the field were studied and appropriate conclusions and proposals were developed based on them.

Key words: state, budget, local budget, economy, income, development, tax, tax sensitivity, assessment, production, incentives, population, investment.

Аннотация: В статье проанализированы методы оценки налогового потенциала и их влияние на деятельность действующих субъектов хозяйствования в регионах. По данной теме были изучены научно-теоретические взгляды зарубежных и отечественных ученых. Изучены проблемы, связанные с данной областью, и на их основе сделаны выводы и разработаны предложения в решениях этих проблем.

Ключевые слова: государство, бюджет, местный бюджет, экономика, доходы, развитие, налоги, эффективность налогообложения, оценка, производство, стимулы, население, инвестиции.

KIRISH

Soliqlarning muhim vazifalaridan biri bu milliy iqtisodiyotda hududlarning bir maromda rivojlanishini ta'minlash vazifasidir. Bu esa ma'lum bir moliyaviy instrumentlar orqali amalga oshiriladi. Aslida moliyaviy instrumentlar turlicha vazifalarni bajarib, ular davlatning iqtisodiyotni tartibga solishda katta rol o'ynaydi. Hududlarni rivojlantirishda soliq tizimining samaradorligini oshirish investitsiyalarni jalb etish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va hududlarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu o'z o'zidan sodir bo'lmaydi. Bu esa, soliq qonunchiligini tahlil qilish va soddalashtirish, amaldagi soliq qonunchiligini tahlil qilish va uni soddalashtirish va takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlash, hududlarga sarmoya kiritayotgan kompaniyalar uchun soliq imtiyozlari va imtiyozlarini joriy etish, masalan, soliq stavkalarini pasaytirish, soliqlarning ayrim turlaridan ma'lum muddatga ozod qilish masalalarini ko'rib chiqish, asosiy tarmoqlarga investitsiyalarni jalb qilish uchun sharoit yaratish, mahalliy biznesni rivojlantirish, kichik va o'rta biznesni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan soliq chora-tadbirlarini joriy etish, ya'ni o'z faoliyatini boshlagan tadbirkorlarni rag'batlantirish, aylanmasi cheklangan korxonalar uchun soliq majburiyatlarini kamaytirish kabi choralarni ko'rishni taqozo etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolani tayyorlashda analitik tahlil, induksiya, deduksiya, ma'lumotlarning qiyosiy va staistik tahlili, abstraksiya usullaridan foydalanildi. Maqolada Hududlarda soliq tizimining samaradorligini oshirishda soliq salohiyatini aniqlash va tahlil qilishning hozirgi holati analitik va qiyosiy tahlillardan kengroq foydalanildi. Tadqiqot obyekti sifatida soliq tizimi misol qilib olindi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Soliq tizimi orqali hududlarning rivojlanishiga ta'sir qilish masalalari bo'yicha ko'pgina ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Shunday olimlardan biri S.Chujmarova ham soliqlar va hududiy muammolarni tadqiq qiladi. U soliqlarni budjetlararo munosabatlar bilan bog'liqlikda tadqiq qiladi, ularni muvofiqlashtirish bo'yicha o'zining uslubiy yondoshuvlarini izohlaydi, tadqiqot jarayonida hududning soliq salohiyatini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish hamda mintaqaviy soliq siyosatini amalga oshirishni baholashning uslubiy vositalarini, federal va mintaqaviy soliqning ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarini oshirishning asosiy yo'nalishlarini ko'rsatib beradi. Shuningdek, mintaqada tabiiy resurslardan foydalanishga ixtisoslashgan shimoliy hududlar sharoitlari uchun soliq siyosatini tahlil qilgan holda, bu bilan bog'liq hududiy soliq siyosatini shakllantirish va amalga oshirishga nazariy va uslubiy yondashuvini ishlab chiqqan, soliq siyosatini amalga oshirishning hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga ta'sirini baholashning uslubiy qoidalarini va mintaqaviy darajada soliq boshqaruvini rivojlantirishga oid mualliflik yondashuvini keltirgan¹.

Yana bir o'zbek olimlaridan biri i.f.d. I.Niyazmetovning ilmiy tadqiqotlarida soliq tizimining barqarorligini ta'minlash masalalari yoritilgan bo'lib, unda qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) mexanizmining to'laqonli ishlashini ta'minlash uchun ushbu soliqni barcha tadbirkorlik subyektlariga tatbiq qilish orqali uning qamrovini kengaytirish va stavkasini pasaytirish orqali hududlardagi soliq to'lovchilarning faoliyatini rag'batlantirish asosida hududlarning iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir qilish masalasi ko'tarilgan va uning ilmiy asoslarini ko'rsatib bergan. Shuningdek, I.Niyazmetovning fikricha, hududlardagi yirik korxonalarda soliqlar sonini qisqartirish va ularning soliq yukini kamaytirish maqsadida davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalarni unifikatsiyalash, stavkasini pasaytirish va bosqichma-bosqich bekor qilish orqali ham hududlardagi soliq to'lovchilarda qo'shimcha mablag'lar qoldirish ularning rivojlanishini ta'minlash mumkin. Uning QQSga tortilmaydigan oborotlar va faoliyat turlarini shakllantirish, shuningdek, ijtimoiy tovarlar uchun uning pasaytirilgan stavkasini joriy etish taklifi ham hududlarning rivojlanishiga soliq tizimining ta'sirini ifodalaydi, fikrimizcha, I.Niyazmetov tomonidan ilgari surilgan ilmiy takliflarning mohiyatan o'z mohiyatiga ega bo'lsa-da, ammo, mamlakatimizdagi hududlarning rivojlanish darajasi turlicha bo'lganligi sababli ularning rivojlanishiga soliq tizimining ta'sirida ham umumiy yondoshuv bilan bir qatorda alohida yondoshuvlarni ham talab qiladi, bundan tashqari ushbu olimning taklifi asosida foyda solig'i bilan (obyekti hamda bazasini unifikatsiyalash hamda yagona foyda solig'iga birlashtirish) hududlarning mahalliy budjetlariga tushadigan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha tushumlar respublika budjetiga tushishi esa, hududlarning rivojlanishiga moliyaviy jihatdan salbiy ta'sir qilganligini ham ta'kidlash mumkin².

Dorjdayev (2000) fikriga ko'ra, tartibga soluvchi soliqlardan ajratmalar bir xil yoki differensial meyorlarda belgilanishi masalasi bo'yicha, barcha hududlarga bir xil miqdordagi ajratmalar emas, balki ularni hisoblanishidagi yagona usulda amalga oshirilishi lozim deb biladi. Tartibga soluvchi daromadlardan barcha hududlar uchun bir xil miqdordagi ajratmalarni o'rnatilishi, to'liq tartibga solish funksiyasini to'la qonli bajarishga to'sqinlik qiladi. Differensiyalangan me'yorlar har bir hududni xususiyatlarini hisobga olish va nafaqat vertikal, balki gorizontal tenglashtirishni ta'minlash imkoniyatini beradi. Biroq tartibga soluvchi soliqlarning differensial meyorlarni obyektiv asoslarda amalga oshiradigan usul zarur³.

Xayriddinov (2018) davlat budjetni shakllantirishda mahalliy budjetni o'rnini oshirish lozimligini ta'kidlagan va har bir hududdagi soliq tizimi tomonidan undirilishi lozim bo'lgan umumdavlat soliqlari bo'yicha soliq summalarining ma'lum bir qismini bevosita mahalliy budjetlarning ixtiyorlariga birlashtirilgan daromadlar ko'rinishida qat'iy hissada va doimiy asosda qoldirilishi oldindan belgilanib qo'yilishi kerakligini, bunda asosiy urg'u daromadlarni budjet tizimi bo'g'inlari o'rtasida qayta taqsimlashning asosiy kombinasion variantlaridan biri bo'lgan me'yoriy ajratmalar tizimini takomillashtirishga qaratilmoqda, bozor iqtisodiyotining talablaridan kelib chiqqan holda, mahalliy budjetlar daromad bazalari barqarorligini ta'minlashda ularning birlashtirilgan daromadlariga ustuvorlik berish maqsadga muvofiqligini ta'kidlaydi⁴.

A.V.Vahobov, T.S. Malikovlar "Davlat bor ekan, davlat budjetiga to'lovlar ham mavjud bo'ladi. Lekin budjetga to'lovlarning shakli ma'lum bir bosqichda jamiyatning oldiga qo'yilgan vazifalarga muvofiq ravishda o'zgarib boradi"⁵, deb ta'kidlashgan.

1 Чужмарова Светлана Ивановна. Методология формирования и реализации налоговой политики в северных регионах России. Специальность: 08.00.10 – Финансы, денежное обращение и кредит Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. Екатеринбург – 2014. стр.28.

2 Niyazmetov Islambek Masharipovich. Soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish orqali soliq tizimi barqarorligini ta'minlash. 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi AVTOREFERATI Toshkent – 2018 yil 70 b.

3 Дорждеев А. Межбюджетные отношения в РФ: обеспечение единства интересов центра и регионов // Проблемы теории и практики управления. – № 4. – 2000. – С. 75.

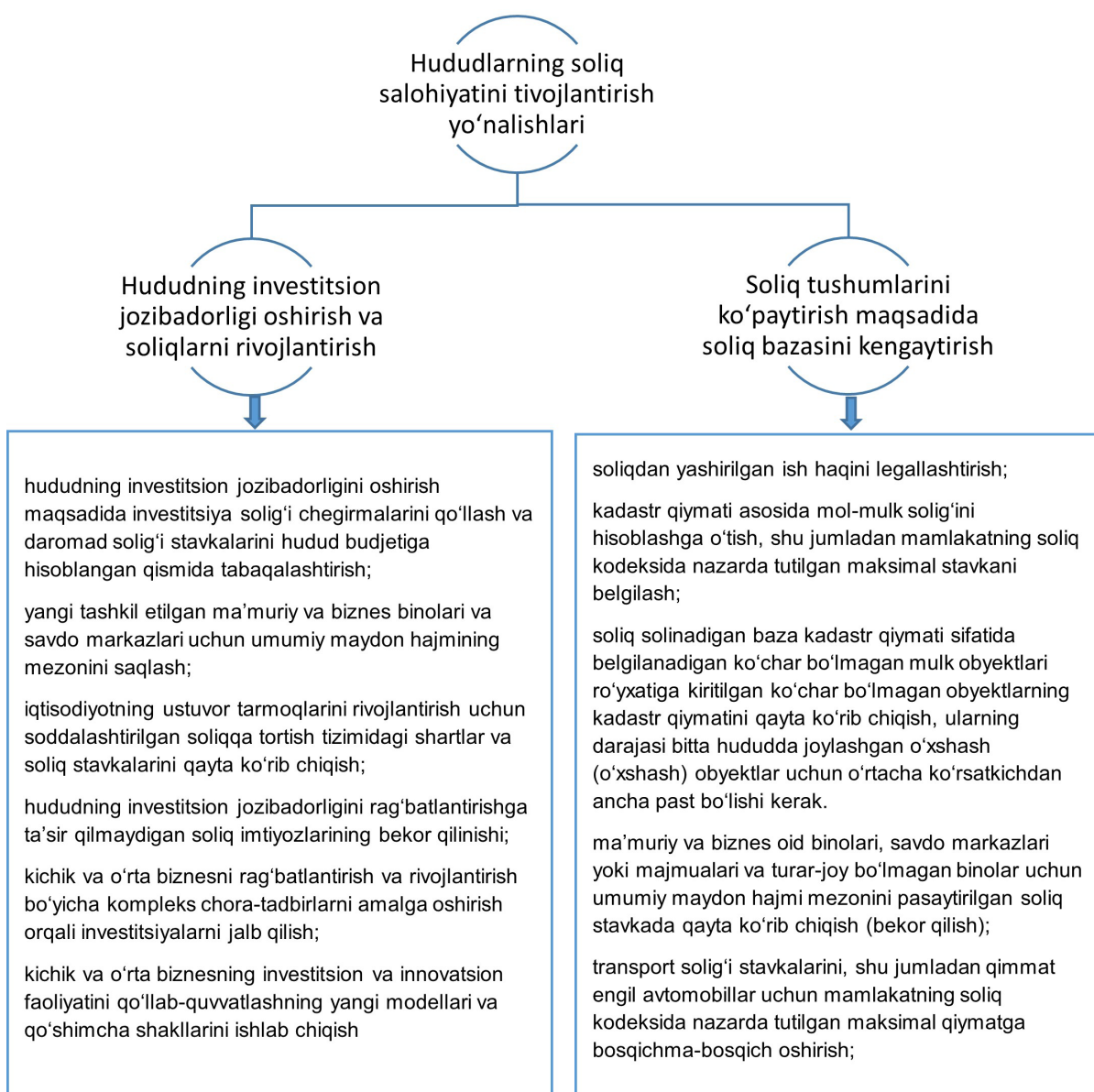
4 Xayriddinov A.B. Mahalliy budjetlar daromad bazalarining barqarorligini ta'minlash yo'llari. I.f.n. ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan diss. avtoreferati. –T.: 2011. –b. 13.

5 Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya. Darslik /2012. 712-bet(289b).

TAHLIL VA NATIJALAR

Hududlarda soliq tizimining samaradorligini oshirishda soliq salohiyatini aniqlash va tahlil qilishning hozirgi holati iqtisodiyotning barqarorligi va rivojlanishini ta'minlashning muhim vazifasidir. Hududlardagi soliq salohiyatini tahlil qilishda quyidagi jihatlarni hisobga olish kerak, ya'ni umumiy soliq salohiyatini baholash hisoblanadi. Bunda birinchidan, mavjud vaziyatni tahlil qilish va hududdagi soliq tushumlarining mumkin bo'lgan umumiy miqdorini aniqlash kerak. Foyda solig'i, savdo solig'i, aksiz solig'i va boshqa soliq manbalarini hisobga olish muhimdir. Soliq yig'ish samaradorligini aniqlash borasida asosiy qadam amaldagi soliq yig'ish tizimining samaradorligini baholashdir. Bunga soliq tushumlarini yig'ish darajasini baholash, yig'ish jarayonidagi muammolarni aniqlash, aylanmalarni yashirish va soliqlarni to'lamaslik kiradi. Ushbu ma'lumotlarga asoslanib, soliq yig'ish samaradorligini oshirish strategiyasini ishlab chiqish mumkin. Budget ehtiyojlarini tahlil qilishda soliq tizimining samaradorligini aniqlash uchun hududning budget ehtiyojlarini ham tahlil qilish kerak bo'ladi. Bu bizga joriy soliq tushumlari hududning turli dastur va xizmatlarni moliyalashtirishdagi ehtiyojlarini qanday aniqlash kerakligi imkonini beradi. Bu borada strategiyani ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda tahlil asosida soliq tizimining samaradorligini oshirish strategiyasini ishlab chiqish kerak. Hududlarning soliq salohiyatini rivojlantirish 2 ta asosiy yo'nalishni o'z ichiga olishi kerak ya'ni birinchisi soliq salohiyatini rivojlantirish maqsadida hududning investitsion jozibadorligini oshirish va soliq tushumlarini ko'paytirish maqsadida soliq bazasini kengaytirish (1-rasmga qarang)

1-rasm: Hududlarning soliq salohiyatini rivojlantirish yo'nalishlari⁶

Yuqoridagi 1-rasmda hududlarning soliq salohiyatini rivojlantirish bir necha asosiy jihatlarga qaratilishi mumkin. Bunda asosan, investitsiyalarni jalb qilish hisoblanadi. Hududlar qulay investitsiya muhitini yaratish, korxonalar va venchur investorlarni jalb qilish uchun imtiyozlar berish bo'yicha faol ish olib borishi mumkin. Bu ish o'rinlari sonini va aholi daromadlarini, natijada soliq tushumlarini ko'paytiradi. Biznesni rivojlantirish bo'yicha esa kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash soliq to'lovchilar sonini ko'paytirishga yordam beradi. Hududiy hokimiyat organlari ro'yxatga olish jarayonini osonlashtirish, moliyaviy qo'llab-quvvatlash va biznes infratuzilmasining mavjudligini oshirish orqali tadbirkorlarga imtiyozlar berishlari mumkin. Turizm va xizmatlarni rivojlantirish borasida esa boy madaniy va tabiiy merosga ega bo'lgan hududlar, shuningdek, noyob sayyohlik joylari turizm sohasini faol rivojlantirishi mumkin. Bu turistik tashriflardan qo'shimcha daromad jalb qiladi va soliq bazasini oshiradi. Infratuzilmani rivojlantirishda yuqori sifatli infratuzilma yangi investitsiyalarni jalb qiladi va hududning iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shadi. Bunga transport kommunikatsiyalari, energetika, kommunal infratuzilma va boshqa sohalarini rivojlantirish kiradi, bu esa hududning biznes va rentabelligini oshirishga yordam beradi. Korrupsiyaga qarshi kurash va nazoratni kuchaytirish bo'yicha esa korrupsiyaga qarshi samarali siyosat va soliq majburiyatlarining bajarilishini qat'iy nazorat qilish soliq mablag'lari yig'ilishini ko'paytirishga yordam beradi. Buning uchun elektron buxgalteriya tizimlari va axborot almashinuvi joriy etilishi, davlat organlari faoliyatining shaffofligi va mansabdor shaxslarning mas'uliyatini oshirish talab etiladi. Ta'lim tizimini rivojlantirish va kadrlar tayyorlash borasida hudud iqtisodiyotning turli sohalarida yuqori malakali mutaxassislar bilan ta'minlash uchun ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimiga sarmoya kiritishi kerak. Bu iqtisodiyotning innovatsion va yuqori texnologiyali tarmoqlarini rivojlantirishni rag'batlantiradi, bu esa o'z navbatida soliq tushumlarini ko'paytiradi. Ushbu sohalar hududlarning soliq salohiyatini rivojlantirishga va budjetlarga soliq tushumlarini ko'paytirishga yordam beradi, bu hudud iqtisodiyotning barqarorligi va rivojlanishiga yordam beradi.

Hududlarning soliq salohiyatini baholashning bir necha usullari mavjud. Ulardan ba'zilari:

1. Statistik tahlil usulida aholining daromadlari va xarajatlari, hududning iqtisodiy rivojlanishi, tadbirkorlik faoliyati hajmi va boshqa omillar to'g'risidagi statistik ma'lumotlarni tahlil qilishga asoslangan. Tahlil natijalariga ko'ra hududning soliq salohiyati to'g'risida xulosalar chiqarish mumkin.
2. Modellashirish usulida soliq tushumlarini YAIM, ishsizlik darajasi, investitsiyalar va boshqalar kabi turli xil o'zgaruvchilar asosida bashorat qilish uchun ekonometrik modellardan foydalanadi. Modellar statistik ma'lumotlar yoki ekspert baholari yordamida tuzilishi mumkin.
3. Ma'muriy resurslarni baholash usuli yordamida soliq tushumlarining salohiyatini soliq xodimlarining soni, ularning malakasi, soliq yig'ish samaradorligi va ma'muriy ishning boshqa jihatlari kabi ma'muriy resurslarni tahlil qilish asosida hisoblanadi.
4. Benchmarking usuli bo'lib, unda bir hududning soliq tushumlarini o'xshash xususiyatlarga ega bo'lgan boshqa hududlar bilan taqqoslaydi. Bunday taqqoslash hududning soliq salohiyatidagi potensial muammolar yoki afzalliklarni aniqlash imkonini beradi.

Bu usullarning barchasi hududlarning soliq salohiyatini baholash uchun ishlatilishi mumkin. Biroq har bir usul o'ziga xos xususiyatlarga ega va aniq natijalarga erishish uchun tegishli ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilishni talab qiladi.

Hududlarning soliq salohiyatini baholashning statistik tahlili muayyan hududlarning iqtisodiy holati va moliyaviy holatini tushunishning muhim vositasidir. Ushbu usul hududning soliq salohiyatiga ta'sir qiluvchi turli omillarni batafsil tahlil qilish va uning soliq yig'ish imkoniyatlarini aniqlash imkonini beradi. Iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda iqtisodiyotni rivojlantirish asosida budjetning daromadlar tushumi qonun hujjatlariga muvofiq yuridik hamda jismoniy shaxslarning to'lagan soliq va yig'imlar sosida to'planadi. Respublika bo'yicha viloyatlarning jami Respublikada undirilgan davlat budjeti daromadlardagi ulushi turli-tumandir. Respublikaning viloyatlar kesimida budjetga undirilgan daromadlari tahlili shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy salohiyati yuqori shahar va tumanlarda budjetga tushumlar miqdori ham yuqori bo'lmoqda. Qolaversa, shahar va tumanlar iqtisodiyotini yanada rivojlantirish hisobiga YAHMni miqdor jihatdan ko'paytirishga yo'naltirilgan islohotlar natijasida soliq bazasining kengayishi hisobiga yuqorida tilga olingan hududlarda davlat budjetiga tushumlar miqdori ortib borgan.

Davlat budjeti daromadlari 2023-yil 164,8 trln so'mni tashkil qildi va 2022-yildagi tushumlarga (132,9 trln. so'm) nisbatan 24 foizga yoki 31,9 trln. so'mga oshdi. Davlat budjeti daromadlarining 77,7 foizi soliq tushumlaridan (Davlat soliq qo'mitasi nazorati ostidagi), 20,2 foizi qismi bojxona (Davlat bojxona qo'mitasi nazorati ostidagi) va boshqa soliqsiz tushumlar hisobiga shakllantirildi. 2023-yilda Davlat soliq qo'mitasi bo'yicha belgilangan prognoz ko'rsatkichlari 14,8 trln. so'm ortig'i bilan (113,1 %) bajarildi yoki o'tgan yilning mos davriga nisbatan 24,4 trln. so'mga (23,6 %) oshdi. Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi bo'yicha belgilangan prognoz esa 8 trln. so'm ortig'i bilan (110,8 %) bajarildi. Mahalliy budjetlar ixtiyorida jami 9,1 trln. so'm mablag'lar qoldirildi.

Davlat budjeti daromadlari tarkibiga so'nggi uch-yildagi soliq siyosati choralarining o'zgartirilishi, ilgari berilgan soliq imtiyozlarining bekor qilinishi, iqtisodiyot sektorlarida olib borilayotgan islohotlar hisobiga soliq

bazasining kengaytirilishi, shuningdek, xom ashyo tovarlari narxlarining dinamikasi ta'sir ko'rsatdi. O'zbekiston hududlarida soliq tizimining samaradorligini oshirishda soliq salohiyatini aniqlash va tahlil qilishning hozirgi holatini bir qator ko'rsatkichlarda ifodalash mumkin. Hududlarda mahalliy davlat hokimiyati organlarining mahalliy budjet mablag'larini boshqarish bo'yicha mustaqilligini oshirish, budjet ijrosini markazga bog'liqligini keskin kamaytirish jarayonlarini chuqurlashtirish, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish Dasturlarini kafolatlangan moliyalashtirish manbalari bilan ta'minlash, mahalliy hokimliklarni mahalliy budjetlarni shakllantirishda va mablag'lardan samarali foydalanishda mas'uliyati va javobgarligini oshirish bo'yicha 2023-yil davomida keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Buni 1-jadvalda ko'rishimiz mumkin.

1-jadval: 2023-yillarda hududlar bo'yicha soliq tushumlarining hududlar salohiyatiga ta'siri tahlili⁷

№	Hududlar nomi	Reja	Ijro	Foizda
	Jami	58,9	65,5	111,2%
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	4,1	4,4	107,4%
2	Andijon viloyati	4,7	4,9	104,7%
3	Buxoro viloyati	3,7	4,1	111,2%
4	Jizzax viloyati	2,7	2,9	107,6%
5	Qashqadaryo viloyati	5,8	6,1	105,9%
6	Navoiy viloyati	2,4	2,6	109,3%
7	Namangan viloyati	4,6	5,0	107,3%
8	Samarqand viloyati	5,2	5,7	109,0%
9	Surxondaryo viloyati	4,6	4,8	105,0%
10	Sirdaryo viloyati	2,0	2,1	105,1%
11	Toshkent viloyati	4,2	4,9	117,1%
12	Farg'ona viloyati	5,3	5,9	110,3%
13	Xorazm viloyati	3,2	3,3	105,3%
14	Toshkent viloyati	6,6	8,9	135,2

Yuqoridagi jadvalda 2023-yilda mahalliy budjetlarning daromadlar qismi prognozga nisbatan 119 foizga bajarildi yoki 35,2 trln so'mni, xarajatlar qismi esa rejaga nisbatan 111 foizga ijro etilib, 65,5 trln so'mni tashkil etdi. Mahalliy budjetlar mustaqilligini oshirish bo'yicha Hukumat tomonidan amalga oshirilgan amaliy chora-tadbirlar natijasida 2021-yil davomida mahalliy budjetlarning daromad ko'rsatkichi 5,7 trln so'm ortig'i bilan ijro etildi.

2022-yil 1-yanvardan boshlab avtotransport vositalarini sotib olganlik va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig'im bekor qilindi. Umumiy ovqatlanish korxonalariga mahalliy davlat hokimiyati organlariga ariza yubormasdan turib, soliq organlarini xabardor qilgan holda aylanmadan olinadigan soliq, foyda solig'i, suv resurslaridan foydalanaganlik uchun soliq, yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq va yig'imlar bo'yicha 2021-yil 15-avgust holatiga ko'ra mavjud qarzdorlikni, shuningdek, barcha soliqlar bo'yicha jarima va penyalarni 2022-yil 1-yanvardan 1-iyulga qadar foizlarni undirmasdan teng miqdorlarda kechiktirib (bo'lib-bo'lib) to'lash huquqi berildi. 2022-yil 1-yanvardan boshlab tadbirkorlik subyektlariga (bundan davlat ulushi 50 foizdan yuqori bo'lgan korxonalar, yer qa'ridan foydalanuvchilar va aksiz osti mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar mustasno) umumiy maydoni 1 000 kvadrat metrdan ortiq bo'lgan yer uchastkalariga va (yoki) bino va inshootlarga nisbatan huquqini ro'yxatdan o'tkazib, qo'lga kiritganda mol-mulk solig'i va yer solig'i bo'yicha hisoblangan soliqlarni to'lashni olti oy muddatga kechiktirish huquqi berildi. 2021-yilda soliq imtiyozlari summasi 42,1 trln. so'mni, shu jumladan Soliq kodeksiga muvofiq – 33,0 trln. so'mni (78,4 %) tashkil qildi. Qayd etish lozimki, 2021-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining va Hukumatining 46 ta qarorlarida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari amal qilish muddati tugadi, ular bo'yicha imtiyozlar summasi 1,2 trln so'mni tashkil qildi. Soliq "imtiyozlari" umumiy hajmida QQS hisobiga 35,7 trln so'm, shu jumladan 15,3 trln. so'm QQS bo'yicha nol darajali stavkasiga (eksport, xalqaro tashishlar, qimmatbaho metallar realizatsiyasi) to'g'ri keladi. Ta'kidlash joizki, QQSning nol darajali stavkasi qo'llanilishi imtiyoz deb hisoblanmaydi, balki QQSning ishlash prinsipidir.

⁷ Soliq qo'mitasining ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, soliq salohiyatini oshirish choralari nafaqat tadbirkorlik subyektlarining mavjud zaxiralari hisobiga soliq bazasini kengaytirishni, balki investitsiya salohiyatini rivojlantirish orqali yangi soliq bazasini yaratishni ham o'z ichiga olishi mumkin. Soliq salohiyatini oshirish bo'yicha biz tomonimizdan taklif qilingan chora-tadbirlarni amalga oshirish soliq tushumlarini maksimal darajada oshirishga yoki (birinchi navbatda) iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini rivojlantirish uchun imtiyozli shart-sharoitlarni yaratish bilan investitsiya salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi mumkin.

Hududlardagi soliq salohiyatini tahlil qilishda quyidagi jihatlarni hisobga olish kerakligini xulosa qildik:

1. Umumiy soliq potensialini baholash bilan birinchidan mavjud vaziyatni tahlil qilish va mintaqadagi soliq tushumlarining mumkin bo'lgan umumiy miqdorini aniqlash kerak. Foyda va daromad solig'i va boshqa soliq manbalarini hisobga olish muhimdir.
2. Soliq yig'ish samaradorligini aniqlashda keyingi qadam amaldagi soliq yig'ish tizimining samaradorligini baholashdir. Bunga soliq tushumlarini yig'ish darajasini baholash, yig'ish jarayonidagi muammolarni aniqlash, soliqlarni to'lamaslik kiradi. Ushbu ma'lumotlarga asoslanib, soliq yig'ish samaradorligini oshirish strategiyasini ishlab chiqish mumkin.
3. Budget ehtiyojlarini tahlil qilishda soliq tizimining samaradorligini aniqlash uchun hududning budget ehtiyojlarini ham tahlil qilish kerak. Bu bizga joriy soliq tushumlari mintaqaning turli dastur va xizmatlarni moliyalashtirishdagi ehtiyojlarini qanday qondirishini aniqlash imkonini beradi.
4. Strategiyani ishlab chiqishda tahlil asosida soliq tizimining samaradorligini oshirish strategiyasini ishlab chiqish kerak. Bunga soliq yig'ish mexanizmlarini takomillashtirish, yangi soliq bazalarini jalb qilish, soliq to'lashdan bo'yin tovlaganlarga qarshi kurash va me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish kiradi.

Hududlarni rivojlantirishda soliq tizimining samaradorligini oshirish soliq salohiyatini aniqlash va hozirgi holatini tahlil qilish iqtisodiyotning barqarorligi va rivojlanishini ta'minlashning muhim vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Чужмарова Светлана Ивановна. Методология формирования и реализации налоговой политики в северных регионах России. Специальность: 08.00.10 – Финансы, денежное обращение и кредит. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. Екатеринбург – 2014. стр.28.
2. Niyazmetov Islambek Masharipovich. Soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish orqali soliq tizimi barqarorligini ta'minlash. 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi AVTOREFERATI Toshkent – 2018-yil 70 b.
3. Дорждеев А. Межбюджетные отношения в РФ: обеспечение единства интересов центра и регионов // Проблемы теории и практики управления. – № 4. – 2000. – С. 75.
4. Xayriddinov A.B. Mahalliy budgetlar daromad bazalarining barqarorligini ta'minlash yo'llari. I.f.n. ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan diss. avtoreferati. –T.: 2011. –b. 13.
5. Федорова Е.А., Левина В.В., Печникова Т.В. Межбюджетные трансферты как инструмент Финансового регулирования доходов муниципальных бюджетов в Тульской области. Финансы и кредит. 29 (233) – 2006. ст. 18-25.
6. Мишина С.В. Налоговое регулирование доходов местных бюджетов. Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях. 4(244)-2010. Ст.35-40.;
7. Т. К. Говорушина. Формирование доходов бюджетов муниципальных образований.
8. Вахобов А.В., Маликов Т.С. Молия. Дарслик /Тошкент Молия институти. – Тошкент: "Ношир", 2012. 712-бет(289б).
9. O'zbekiston Respublikasi Budget kodeksi. <http://www.lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi qonunlari bazasi sayti.
10. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 25.12.2023-yildagi O'RBQ-886-son
11. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo'mitasi

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.